

Byla C-41/22

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą

Gavimo data:

2022 m. sausio 18 d.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas:

Landgericht Erfurt (Vokietija)

Nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priėmimo data:

2022 m. sausio 13 d.

Ieškovas:

XXX

Atsakovė:

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG

***Landgericht Erfurt* (Erfurto apygardos teismas)**

<...>

Nutartis

pateikti Europos Sąjungos Teisingumo Teismui

prašymą priimti prejudicinį sprendimą

Byloje

XXX

(ieškovas)

<...>

prieš

***Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG* <...>**

(atsakovė)

<...>

dėl grąžinimo į ankstesnę padėtį atsisakius gyvybės ir (arba) pensijų draudimo sutarties

Landgericht Erfurt 8-oji civilinių bylų kolegija <...> 2022 m. sausio 13 d.

nutarė:

I. Sustabdyti bylos nagrinėjimą.

II. Pagal SESV 267 straipsnį pateikti Europos Sąjungos Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus dėl Sąjungos teisės išaiškinimo:

1. Ar Sąjungos teisę, visų pirma Antrosios gyvybės draudimo direktyvos 15 straipsnio 1 dalį, Trečiosios gyvybės draudimo direktyvos 31 straipsnį ir Direktyvos 2002/83 35 straipsnio 1 dalį, prireikus siejamus su Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 38 straipsniu, pažeidžia nacionalinės teisės nuostata arba teismų praktika, pagal kurias draudėjui, teisėtai pasinaudojusiam teise atsisakyti sutarties, tenka faktų pateikimo ir įrodinėjimo našta, susijusi su pačios draudimo bendrovės gautos naudos kiekybiniu įvertinimu? Jei toks faktų pateikimo ir įrodinėjimo naštos paskirstymas yra galimas, ar pagal Sąjungos teisę, visų pirma veiksmingumo principą, reikalaujama, kad draudėjui savo ruožtu būtų numatyta teisė gauti informaciją iš draudiko arba naudotis kitomis palengvinančiomis priemonėmis, kad galėtų įgyvendinti savo teises?

2. Ar draudikui, kuris vartotojui nesuteikė informacijos apie jo teisę atsisakyti sutarties arba suteikė informaciją netinkamai, draudžiama užginčyti iš to kylančias draudėjo teises, visų pirma teisę atsisakyti sutarties, remiantis teisės praradimu, piktnaudžiavimu teise arba praėjusiu terminu?

3. Ar draudikui, kuris draudėjui nesuteikė vartotojams skirtos informacijos arba suteikė neišsamią arba netinkamą informaciją, draudžiama užginčyti iš to kylančias draudėjo teises, visų pirma teisę atsisakyti sutarties, remiantis teisės praradimu, piktnaudžiavimu teise arba praėjusiu terminu?

A. Faktinės aplinkybės ir pagrindinė byla

Ginčas tarp šalių – draudėjo ir draudiko – vyksta dėl draudimo sutarties, sudarytos taikant vadinamąjį prašymo modelį, visiško grąžinimo į ankstesnę padėtį.

Ieškovas su draudimo bendrove, kuri yra atsakovė, 2008 m. sudarė su investiciniais fondais susijusio pensijų draudimo sutartį. Prašymo pateikimo metu jam buvo pateikta vartotojams skirta informacija. Ginčijamasi dėl detalių.

2020 m. ieškovas pagal ankstesnės redakcijos *Versicherungsvertragsgesetz* (Draudimo sutarčių įstatymas, VVG) 8 straipsnį pranešė apie sutarties atsisakymą. Jis remiasi tuo, kad informacija apie teisę atsisakyti sutarties – formos ir turinio požiūriu – buvo pateikta netinkamai. Be to, savo atsisakymą jis grindžia tuo, kad nebuvo pateikta būtinos vartotojams skirtos informacijos arba ji buvo neišsami.

Ieškovas, remdamasis neteisėtu praturtėjimu, iš esmės reikalauja grąžinti sumokėtas įmokas bei naudą, kurią draudikas gavo iš jo įmokų. Siekdamas apskaičiuoti kompensaciją už naudojimą, ieškovas prašo atsakovo pateikti išsamią informaciją, pavyzdžiui, apie jo sumokėtų įmokų paskirstymą pagal atskiras sudedamąsias dalis, kaip antai administraciniams išlaidoms, sutarties sudarymo išlaidoms, rizikos išlaidoms ar santaupų sumai, arba apie konkretų įmokų panaudojimą.

Draudimo bendrovė, kuri yra atsakovė, laikosi nuomonės, kad apie teisę atsisakyti sutarties ji informavo tinkamai ir pateikė visą esminę vartotojams skirtą informaciją. Ji atmeta visus ieškovo pareikštus reikalavimus pateikti informaciją. Ji taip pat remiasi teisės praradimu ir piktnaudžiavimu teise, kaip tai suprantama pagal *Bürgerliches Gesetzbuch* (Civilinis kodeksas, BGB) 242 straipsnį. Sutartis be nusiskundimų buvo vykdoma dvylika metų. Ne vėliau kaip po dešimties metų turi būti užtikrintas teisinis stabilumas. Taigi pagal Vokietijos teisę, net ir tuo atveju, kai pradedamas ginčas dėl apgaulės, numatytas dešimties metų terminas (nepriklausantis nuo žinojimo).

Šalys nesutaria, ar naujausia Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, susijusi su teisės praradimu ir piktnaudžiavimu teise vartojimo paskolų atsisakymo atveju, gali būti taikoma draudimo teisės aktams.

B. Teisinis pagrindas

Sprendimui pagrindinėje byloje priimti reikšmingos Vokietijos teisės nuostatos, galiojusios sutarties sudarymo metu, suformuluotos taip:

Ankstesnės redakcijos „Gesetz über den Versicherungsvertrag“ (Draudimo sutarčių įstatymas, toliau – VVG) 8 straipsnis

1. *Draudėjas savo pareiškimą dėl sutarties sudarymo gali atšaukti per dvi savaites. Apie sutarties atsisakymą draudikui turi būti pranešta raštu, priešasčių nurodyti nėra būtina; kad terminas būtų nepažeistas, pakanka laiku išsiųsti pranešimą.*

2. *Sutarties atsisakymo terminas pradedamas skaičiuoti, kai draudėjas raštu gauna šiuos dokumentus:*

1) *draudimo polisą ir sutarties nuostatas, įskaitant Bendrąsias draudimo sąlygas, taip pat kitą informaciją, nurodytą 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse; ir*

2) aiškią informaciją apie teisę atsisakyti sutarties ir apie sutarties atsisakymo teisinę pasekmę, kurioje pagal su naudojama ryšio priemonę susijusius reikalavimus draudėjui paaiškinamos jo teisės ir nurodomas asmens, kuriam reikia pranešti apie sutarties atsisakymą, vardas, pavardė ir adresas, taip pat nurodoma termino pradžia ir atkreipiamas dėmesys į 1 dalies antrojo sakinio nuostatas.

Informacija atitinka pirmojo sakinio 2 punkte numatytus reikalavimus, jei naudojamas Federalinės teisingumo ministerijos pagal 5 dalį nutarimo pagrindu paskelbtas šablonas. Pagal pirmąjį sakinį įrodyti, kad dokumentai gauti, privalo draudikas.

Bürgerliches Gesetzbuch (Civilinis kodeksas, toliau – BGB) 242 straipsnis. Sąžiningas vykdymas

Skolininkas turi sąžiningai vykdyti sutartinę prievolę laikydamasis verslo santykiuose nusistovėjusių papročių.

C. Prejudicinių klausimų svarba sprendimui priimti ir su jais susijusios aplinkybės

Pagrindinis šio prašymo aspektas yra susijęs su klausimais, ar ir kiek nacionalinės teisės normos arba teismų praktika (*Law in Books* ir *Law in Action*) gali trukdyti ar apsunkinti draudėjui naudotis savo teisėmis arba jas įgyvendinti, ir ar draudėjas, naudodamasis savo teisėmis, turi teisę iš draudiko gauti informaciją arba naudotis kitomis palengvinančiomis priemonėmis. Visų pirma reikalingas išaiškinimas, kokie apribojimai gali būti taikomi naudojantis vartotojų teisėmis pagal draudimo teisės aktus. Ar draudimo bendrovė gali remtis teisės praradimu, piktnaudžiavimu teise arba pasibaigusiu terminu ir tuomet, kai informacija apie teisę atsisakyti sutarties buvo netinkama arba būtina vartotojams skirta informacija nebuvo pateikta?

Kadangi tarp šalių vyksta konkretus ginčas dėl to, ar informacija apie teisę atsisakyti sutarties – formos ir turinio požiūriu – buvo pateikta tinkamai ir ar buvo pateikta visa būtina vartotojams skirta informacija, šie konkretūs klausimai nėra Teisingumo Teismui pateikto prašymo priimti prejudicinį sprendimą dalykas. Tai visų pirma yra ne aiškinimo (*interpretation*), o veikiau paprasčiausio galiojančios teisės taikymo (*application*) problema, kurią turi spręsti nacionaliniai teismai (kaip Sąjungos teismai). Šiuo klausimu jau yra suformuota svarbi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija ir *Bundesgerichtshof* (Aukščiausiasis Federalinis Teismas) teismo praktika, todėl šie klausimai gali būti išaiškinti nagrinėjant bylas įvairiose instancijose (žr. tik 2019 m. gruodžio 19 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-355/18–C-357/18 ir C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123; taip pat žr. 2021 m. rugsėjo 2 d. išsamią generalinio advokato M. Bobek išvadą bylose C-143/20 ir C-213/20, ECLI:EU:C:2021:687).

1. Dėl pirmojo prejudicinio klausimo

Visų pirma, sprendimui priimti svarbu atsakyti į klausimą, ar vartotojui, siekiančiam teisme apginti savo teises dėl nesudarytos draudimo sutarties grąžinimo į pradinę padėtį, tenka **faktų pateikimo ir įrodinėjimo našta** ir, jei taip, kokia. Ar jis turi **teisę gauti informaciją** iš draudiko apie naudą, kurią draudimo bendrovė faktiškai gavo iš sumokėtų įmokų?

a) Gyvybės draudimo srityje nuostatos nebuvo visiškai suderintos. Todėl valstybės narės pačios nustato draudėjo teisių apimtį ir jų ribas sėkmingai atsisakius sutarties. Tai nustatydamos jos turi laikytis lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų.

Pagal Vokietijos teisę draudėjui priklauso jau sumokėtos įmokos, iš kurių atimama nedidelė su rizika susijusi dalis, taip pat kompensacija už naudojimą. Taigi draudėjo pinigų valdantis draudikas turi išmokėti gautas pajamas.

Pagal Sąjungos teisę tai yra leidžiama, kitaip nei paskolų sutarčių atsisakymo atveju (dėl kompensacijos už naudojimą joje nenumatančio visiško suderinimo) (šiuo klausimu žr. 2020 m. birželio 4 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-301/18, ECLI:EU:C:2020:427).

Svarbu užtikrinti teisingą ir tinkamą pusiausvyrą tarp draudėjų teisėtų interesų, apdraustųjų poreikių ir draudikų bei draudimo sektoriaus teisėtų interesų. Vertinama, ar Vokietijoje kompensacijos už naudojimą srityje tai pavyko.

b) Pagal nusistovėjusią *Bundesgerichtshof* praktiką draudėjui, norinčiam iš draudimo bendrovės išsireikalauti faktiškai iš jo įmokų gautą naudą, tenka faktų pateikimo ir įrodinėjimo našta. Todėl draudėjas turi tinkamai pagrįsti ir, jei reikia, įrodyti faktinį naudos gavimą ir dydį. Jis turi remtis konkrečia atsakovo – draudiko – finansine būkle (bendrai žr. 2020 m. balandžio 29 d. *Bundesgerichtshof* sprendimo IV ZR 5/19, ECLI:DE:BGH:2020:290420UIVZR5.19.0, 16 punktą).

Bundesgerichtshof daugelį metų atmesdavo daug ieškinius pareiškusių vartotojų nurodytų skaičiavimo būdų ir metodų (susijusių su būtinu savarankišku kompensacijos už naudojimą nustatymu).

Pagal Vokietijos teismų praktikoje įtvirtintus standartus draudėjas turi atlikti visapusišką tyrimą ir pateikti išsamius faktus. Vartotojas iš savo draudiko pranešimų arba viešai prieinamų šaltinių (pavyzdžiui, paskelbtų draudiko metinių ataskaitų) turėtų išsiaiškinti jo finansinę būklę ir, pavyzdžiui, fondo pelną bei fondo „veiklos rezultatus“, ir tada atitinkamai pagrįsti savo ieškinį (žr. 2015 m. lapkričio 11 d. *Bundesgerichtshof* sprendimo byloje Nr. IV ZR 513/14 50 punktą; 2020 m. liepos 31 d. *Thüringer Oberlandesgericht* (Tiuringijos aukštesnysis apygardos teismas) sprendimo byloje Nr. 4 U 1245/19 67 ir paskesnius punktus). Akivaizdu, kad draudėjams tai dažnai yra pernelyg sunku. Spėjama, kad dėl to jie negina savo teisių.

Todėl kyla rimtų abejonių, ar ši teisinė praktika yra suderinama su veiksmingumo principu (dėl įrodinėjimo naštos, susijusios su nesažiningomis sąlygomis, žr. 2021 m. birželio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-776/19–C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470). Jei draudėjui teks su nauda susijusių faktų pateikimo ir įrodinėjimo našta, naudotis vartotojų teisių apsaugos direktyvose numatytais teisėmis, pirmiausia susijusiomis su gyvybės draudimu, jam gali būti pernelyg sunku.

Pagal Sąjungos teisėje įtvirtintą veiksmingumo principą tada, kai vartotojui arba apskritai pagal Sąjungos teisę suinteresuotam asmeniui trūksta įrodymų, nes atitinkama informacija jam yra neprieinama arba sunkiai prieinama, įrodinėjimo našta bet koku atveju turi būti palengvinta arba perkelta (taip pat žr. 2015 m. birželio 4 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-497/13, ECLI:EU:C:2015:357). Klasikiniai civilinio proceso teisės mechanizmai, grindžiami formalia šalių lygybe ir principu *actori incumbit probatio*, šiuo atveju pasirodė esantys nepakankami, kad vartotojų teisės būtų veiksmingai ir sėkmingai įgyvendinamos. Galiausiai būtina atsižvelgti į tai, kad nutraukimo atveju vartotojas naudojasi teise, kuriai atsirasti būtina sąlyga yra draudiko padarytas pažeidimas. Todėl gali būti svarbu pagalvoti ir apie sankcijas.

c) Jei vis dėlto faktų pateikimo ir įrodinėjimo pareiga tenka vartotojui, ar jis turi teisę (kaip kompensaciją) gauti iš draudiko informaciją arba reikalauti kitų palengvinančių priemonių?

Tai atitinka bendrą Sąjungos teisėje vyraujančią tendenciją, kad įrodymus (*disclosure* prasme) turi pateikti kita šalis. Tai galioja, pavyzdžiui, antimonopolinėje arba intelektinės nuosavybės teisėje (taip pat žr. Direktyvos (ES) 2020/1828 dėl atstovaujamojo ieškinių siekiant apsaugoti vartotojų kolektyvinius interesus 18 straipsnį).

Draudėjo teisė gauti informaciją iš draudiko galėtų būti grindžiama Trečiosios gyvybės draudimo direktyvos 31 straipsnio 1 dalimi ir priedu. Generalinės advokatės E. Sharpston nuomone, parduodamas gyvybės draudimo produktą su investiciniu komponentu, kai draudimo išmokos dydis priklauso nuo to, kaip draudikas panaudoja draudimo įmoką, draudikas, kad sprendimą priimti būtų lengviau, privalo draudėjui prieš sudarant sutartį, o jei sutartis keičiama – ir sutarties galiojimo metu, nurodyti, kokiems tikslams absoliučiais dydžiais ar procentine dalimi bus panaudota jo įmoka. Draudėjas turi būti informuotas bent jau apie atitinkamus kriterijus (2014 m. balandžio 12 d. išvada byloje C-51/13, ECLI:EU:C:2014:1921).

Jei draudikas dar prieš sudarydamas sutartį (kiek tai yra įmanoma) turi pateikti paaiškinimus apie konkretų įmokų panaudojimą absoliučiais skaičiais ar procentine dalimi, po sutarties sudarymo jis tuo labiau turėtų pateikti informaciją apie konkretų draudimo įmokų panaudojimą, kad būtų galimas visiškas draudimo sutarties grąžinimas į pradinę padėtį.

2. Dėl antrojo ir trečiojo prejudicinių klausimų

Kai teisė pareikšti prieštaravimą kyla iš to, kad informacija buvo nepateikta arba pagal Sąjungos teisę reikalaujama pateikti vartotojams skirta informacija pateikta netinkamai, daugeliu atveju draudikai ir teismai Vokietijoje, siekdami atmesti netinkamai pateikta informacija grindžiamą sutarties grąžinimą į pradinę padėtį arba reikalavimus atlyginti žalą, remiasi *teisės praradimo ir piktnaudžiavimo teise* aspektais <...> [nuoroda į teisinę literatūrą].

Net ir tuomet, kai informacija apie teisę atsisakyti sutarties nebuvo pateikta arba buvo pateikta netinkamai, *Bundesgerichtshof* mano, kad vartotojas neturi šios teisės, jeigu konkrečiu atveju yra labai svarių aplinkybių (žr. neseniai priimtos 2021 m. rugsėjo 8 d. *Bundesgerichtshof* nutarties byloje Nr. IV ZR 133/20, ECLI:DE:BGH:2021:080921BIVZR133.20.0, 17 punktą; taip pat žr. 2021 m. vasario 10 d. *Bundesgerichtshof* sprendimo byloje Nr. IV ZR 32/20, ECLI:DE:BGH:2021:100221UIVZR32.20.0, 17 ir 18 punktus). Tas pats taikoma trūkstamos arba netinkamos vartotojams skirtos informacijos atveju. Žemesniųjų instancijų teismai šią išimtį traktuoja gana plačiai.

Bundesgerichtshof nuomone, rodos, pakanka to, kad draudėjo elgesys objektyviai yra prieštaringas: sudarydamas sutartį, per jam suteiktą ir paskelbtą terminą prieštaravimui pareikšti draudėjas jokio prieštaravimo nepareiškia ir reguliariai moka sutartas draudimo įmokas. Ir jeigu draudėjas vėliau pareiškia, kad sutartis niekada negaliojo, ir iš draudimo bendrovės, kuri turėjo teisėtų lūkesčių, kad sutartis galioja, pradeda reikalauti grąžinti sumokėtas įmokas, jis elgiasi priešingai minėtiems savo paties intereso nulemtiems ir ilgą laiką tęstiems veiksams. Norint reikšti piktnaudžiavimu teise grindžiamą prieštaravimą, bet kuriuo atveju nebūtina nei kad draudėjas turėtų nesažiningų ketinimų, nei kad jam tektų kaltė. Pakanka to, kad teisės turėtojo elgesys kitai šaliai akivaizdžiai sukėlė teisėtų lūkesčių dėl tam tikros faktinės arba teisinės padėties.

Vis dėlto, atsižvelgiant į – privalomą ir viršenybę turinčią – Sąjungos teisę ir reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją, šis *Bundesgerichtshof* rėmimasis BGB 242 straipsnyje įtvirtintu sąžiningumo principu atrodo problemiškas <...> [nuoroda į teisinę literatūrą].

Piktnaudžiavimu teise grindžiamam prieštaravimui taikomi griežti apribojimai, jis turi būti specialiai pagrįstas. Teisingumo Teismas savo suformuotoje jurisprudencijoje reikalauja, kad piktnaudžiavimas teise būtų pripažįstamas tik esant subjektyviam elementui (dėl senaties terminų žr. 2021 m. birželio 10 d. Teisingumo Teismo sprendimo C-776/19–C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470, 46 punktą; be to, žr. 2019 m. gruodžio 19 d. Teisingumo Teismo sprendimo C-355/18–C-357/18 ir C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123, 69 ir paskesnius punktus; taip pat žr. 2013 m. gruodžio 19 d. Teisingumo Teismo sprendimo C-209/12, EU:C:2013:864, 27 punktą).

Taigi vartotojas turi žinoti savo teises, o šiuo atveju taip nebuvo. Siekiant užtikrinti vartotojų apsaugą, vartotojų teisės nėra ribojamos (žr. 2021 m. rugsėjo 9 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-33/20, C-155/20 ir C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

Tokių vartotojams palankų aiškinimą patvirtina ir Pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnis, kuris šiuo atveju veikia *ex ante*. Pagrindinių teisių chartijos 38 straipsnyje įtvirtintas principas, kad Sąjungos politika užtikrina aukštą vartotojų apsaugos lygį. Su tuo susijęs optimizavimo reikalavimas. Pagrindinių teisių chartija – kuri yra *supreme law of the land* ir *living instrument* – nagrinėjamu atveju yra taikoma, t. y. ji saisto ir įpareigoja Europos Sąjungą bei jos valstybes nares (Pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnio 1 dalis). Sąjungos teisės (nagrinėjamu atveju – visoje Europoje galiojančios draudimo teisės) taikymas apima ir lemia Pagrindinių teisių chartija garantuojamų pagrindinių teisių taikymą (2013 m. vasario 26 d. Teisingumo Teismo sprendimo C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, 21 punktas).

Be to, pagrindinius dabartinės Teisingumo Teismo jurisprudencijos dėl teisės praradimo ir piktnaudžiavimo teisėmis vartojimo paskolų atsisakymo atveju teiginius būtų galima perkelti į draudimo teisę (išsamiau žr. 2021 m. rugsėjo 9 d. Teisingumo Teismo sprendimą C-33/20, C-155/20 ir C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad kredito davėjas negali remtis teisės praradimu, kai vartotojas pasinaudoja teise atsisakyti sutarties, jeigu kredito sutartyje nebuvo vieno iš privalomos pagal atitinkamą direktyvą informacijos elementų ir jis nebuvo tinkamai pateiktas vėliau, nepriklausomai nuo to, ar vartotojas žinojo apie savo teisę atsisakyti sutarties, nebūdamas atsakingas už šį nežinojimą. Tas pats taikoma ir tada, kai remiamasi piktnaudžiavimu teise.

Nematyti įtikinamos priežasties, kodėl ši jurisprudencija negalėtų galioti ir draudimo teisės srityje.

Galiausiai daroma nuoroda į panašų 2021 m. gruodžio 30 d. *Landgericht Erfurt* prašymą priimti sprendimą (<...> C-2/22) – dėl „poliso įteikimo“ modelio ir teisės praradimo ir piktnaudžiavimo teisėmis klausimų.

<...>